

MEDYAYI ANLAMA: GELENEKSELDEN GÜNÜMÜZE MEDYA

1. Gün 1.Oturum

12 Kasım 2022 Cumartesi 10.30-12.00

Dr. Nehir Durna

DERS ÖĞRENME ÇIKTILARI

1. İletişim kavramını açıklar ve iletişim araçlarının toplumsal koşullarla olan bağlantısını kavrar.
2. İletişim teknolojileri ile toplumsal dönüşüm arasındaki ilişkiyi açıklar.
3. Medya ile toplum arasındaki etkileşimin niteliklerini ve özelliklerini kavrar.
4. Geleneksel medya ve günümüz yeni medyasının ortak ve farklı yönlerini açıklar. Medyayı tarihsel, sosyolojik, ekonomik koşullar içerisinde değerlendirmenin ve yorumlamanın önemini kavrar.

GİRİŞ

İnsanın iş birliğine dayalı iletişiminin temelinde, sahip olunan haberleri saklamak isteği ile başkalarının elinde bulunan haberleri öğrenmek ve yaymak arzusu arasındaki diyalektik yatar. Bu diyalektik, insanların iletişim kurmayı sadece iş birliğine dayalı olarak arzu etmediğini ortaya koyar. Rakibi aldatmak için duyulan çifte arzu, günümüz yaygın deyimiyile «yanlış bilgilendirme» ya da manipülasyon da bu iletişimin temelinde yer alır. Başkasından sadece haber ya da bilgi saklamak değil aynı zamanda onu aldatmak, yanıltmak da grup iş birliğinin temelini oluşturur. Bu eğilim doğada bile vardır. Avcıya yakalanmamak için kendini kamufle eden hayvanlar bunun en bilinen örneğidir.

En az gelişmişinden başlayacak olursak, ilk medya çok basit ve öngörülebilir bir olayın herkese açık bir şekilde anlatılmasıdır. Yazının henüz bilinmediği bir çağda, bir ağaçtaki çentik, renkli bir çakıl taşı, kırık bir dal, ilkel insanların gözünde düşmanın yaklaştığını ya da bir av hayvanının buradan geçtiğini ya da şuradan geçeceğini anlatır... çeşitli görsel işaretler, gündüz vakti duman, ya da geceleri ateş, gürültü, ıslık sesi gibi sesler kendi içinde haberleşmenin ya da iletişimin ilk araçları olarak görülebilir.

Aslında yukarıda saydığım bütün işaretler, bir dilin göstergeleridir. Bu açıdan baktığımız zaman insanlığın iletişim kurmak için icat ettiği belki de ilk ve en önemli araç dildir. Yine yukarıda saydığım şeylerin hepsi de dilin ilksel nüveleridir. Dil, Fransız Dilbilimci Saussure'a göre de bir işaretler sistemidir. Siz taammüden karşınızdaki başkasına bir dert anlatmaya niyetlendiğiniz zaman ortaklaşabileceğiniz bazı işaretlere ve kodlara ihtiyaç duyarsınız ve bu bir süre sonra sistematik bir dile dönüşür. Dili oluşturan şey bir işaretler sürecidir. Bu da yine Grekçe Semiosis sözcüğünden gelir. Anlamları taşıyan dildeki bu işaretler sistemidir. Yani özetle DİL insan iletişiminin ilk iletişim teknolojisidir.

Geleneksel olarak bize iletişimin evriminin sözlü kültürden başlayan, basılı yazıyla süren ve elektronik kültürlerle günümüze kadar gelen bir üçleme biçiminde ilerlediği öğretilmiştir. Bununla birlikte günümüzde birçok antropolojik araştırma güçlü bir sözlü kültür öncesi sözsüz iletişim kapasitesi olasılığı üzerinde duruyor. Bunlar konuşma ve dile dair biçimsel kalıplardan önce gelen jest, duruş, hareket ve işaret sistemleri olabilir.

Yine Saussure'a atıf yapacak olursak, günümüzdeki trafik işaretleri sistemi bile dil olarak kabul edilir. Zira dilin temeli işaretler sistemine dayanır yine hatırlatmak gerekirse. Bu nedenle dil öncesi jest ve işaretler sistemini de dile dahil etmek bana mantıklı görünüyor. Çünkü sese dayanmayan işaret de dildir.

Bu ders kapsamında da "iletişim" kavramını tartışarak medyayı anlamının ve yorumlamanın yolları üzerinde durulacaktır. İletişim tarihine baktığımızda insanın, içinde bulunduğu koşullara uygun araçlar geliştirerek iletişim kurduğunu görüyoruz. Bu iletişim kurma biçimi toplumsal ilişkileri, rolleri ve hiyerarşiyi belirlemede önemli bir rol oynuyor. Bu dersin amacı da kil tabletlerden başlayıp günümüz teknolojilerine, sanal gerçekliğe varan süreçte medyayı anlayabilmenin yollarını araştırmaktır.

1. GELENEKSELDEN GÜNÜMÜZE MEDYA

Mağara çizimlerinin sanatsal bir aktivite mi, yoksa iletişim kurmanın bir yolu mu olduğuna dair tartışmalar devam ediyor. Ancak bu resimlerin göndermede bulunduğu bir anlamın olduğu tartışma götürmez ve bu işaretler aynı zamanda ilksel dilin nüveleri olarak kabul edilmeli ve elbette bu dil bir teknoloji aracıdır.

a. Taşınabilir İlk İletişim Araçları

İnsan iletişiminin durumun gerektirdiği koşullara uygun araçlar geliştirilmesi sonucunda geliştiğinin en tipik örnekleridir kil tabletler. Hem yazıyı oluşturan şekiller hem de yazının yazıldığı kil tabletler birbirine uyumlu olarak geliştirilmiştir ve o coğrafyada en çok bulunan nesnelere araca dönüştürülmüştür. Babil ve Asur topraklarında bulunan alüvyal kil, tuğla yapımında ve bir yazı aracı olarak da kullanılmıştır.

Mağara duvarlarına çizilen işaret ve figürlerden sonra hem hesap taşları hem de kil tabletler belki de insanlığın ilk taşınabilir iletişim araçları olarak kabul edilir. Kil tabletin yapımı, üzerine yazı yazılması, yazının geliştirilmesi, saklanması, uzun süre tutulabilmesi gibi özellikler, yazıcı diye bir grubun kendiliğinden oluşmasına ve toplumsal hiyerarşi ve iş bölümünün de pekişmesine yol açmış görünüyor.

Kilin taşınabilir olması, uzun mesafelerde haberleşmeyi sağlama gereği yazıda tek biçimliliğin ve işaretlere ilişkin yerleşik ve yetkili bir kurallar sisteminin geliştirilmesinin önemini ortaya koydu. Yaygın ticari etkinlik çok sayıda profesyonel kâtip veya okuma-yazma bilen insan gerektiriyordu. Karmaşık bir dilde yazmanın zorlukları, uzun bir eğitim dönemini ve okulların açılmasını zorunlu kılmıştı. Tapınak hesapları ve işaretleri geliştiren rahiplerin adlarını içeren işaret listeleri okul metinlerine dönüştürüldü. Katipleri ve yöneticileri eğitmek için, tapınaklarla ilişkide olan okullar ve öğrenme merkezleri kuruldu. Ve buralarda gramer ve matematiğe özel önem gösterildi.

b. Düşünceye Hafiflik Kazandıran Teknoloji: Papirüs

Nil deltasında yaygın bir şekilde bulunan bir bitkiden elde ediliyor ve bulunduğu yerin yakınlarında imal ediliyordu. Papirüs teknolojisi taşa göre daha kolay taşınabildiği için başka bir devrimsel teknoloji olarak işlev gördü Mısır'da.

Kanadalı iletişim tarihçisi Harold Innis'e göre papirüs teknolojisiyle birlikte düşünce hafiflik kazandı. Bu taş üzerine yazarken seçilen çizgilerde de değişim yarattı. Zira papirüse yazmak taş üstüne yazı yazmaktan daha kolaydı.

Ađır bir araç olan tařtan uzaklařılması sayesinde dűřünce hafiflik kazandı. Bűtűn bunlar merakı, gözlemi ve dűřűnmeyi canlandıran kořullardı. Elle yazmadaki dikkat çekici artışa yazının, dűřűncenin ve eylemin dűnyevileřmesi eřlik etti. Konuřmanın akıcılık kazanması ve dinsel edebiyatın yerini dűnyevi bir edebiyatın alması Mısır'daki Eski ve Yeni Krallık arasındaki toplumsal devrimin bařlıca belirtileri olarak sayılabilir.

c. Parşömeden Kâğıda

Parřömen hayvan derisinden űretilen bir malzeme. Yine űretilmesi zor. Kâğının ilk bařlarda Çin kaynaklarına göre M.Ö. 100'lű yıllarda icat edildiđi yazılsa da son arkeolojik veriler Çin'de M.Ö. 2. ve 3. yűzyıllarda da kâğıt benzeri bir maddenin kullanıldıđını gösteriyor. M.S. 800'lű yıllarda Müslűmanlar Çin'den kâğıt yapımını űğrenip geliřtirmişler, kâğıt hamurunu daha teknik řekilde űretmeyi ilerletmişlerdir. İslamiyet'in altın çağındaki bilimsel geliřmelerin kâğıdın geliřtirilmesiyle iliřkisinin olduđu dűřűnűlűyor. Elbette bu teknolojik geliřim de yazı, dil ve dűřűncenin ilerleyiřinde etkili olmuřtur.

2. İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ TOPLUMU DÖNÜŐTÜRÜR MÜ?

Burada iki farklı görűř var:

1- Teknolojik indirgemeci görűř: Mutlak řekilde dönűřtürür.

2- İndirgemeci olmayan görűř: İletişim teknolojisi toplumu tek bařına dönűřtürmez. Zaten teknoloji toplumun geliřim çizgisine uygun ve ihtiyaçlara binaen geliřir. Bu teknoloji topluma yaygınlařtıđında da toplum bu teknolojiye uygun řekilde örgűtlenir ve buna uygun form alır. Elbette buna uygun řekilde davranıř paternleri ve sosyal yapılanma ortaya çıkar. Ben bu görűře yakınım.

En nihayetinde insanın insanla iletişim kurabilmesinin en derinlerine bile gittiğimiz zaman, temel bir dolayım unsuru çıkıyor karşımıza: DİL

Ancak dil, sözlű, işaret ve jestlere dayalı da olsa, karşılıklı olduğu anda dolayım sınırlanıyor. Modern dűnyada hayatımıza giren ve sadece bir kişiye değil de, geniş bir kitleye ulaşan mesajlara aracılık eden teknolojilerle birlikte dolayım katmerlenmiştir. Bu katmerlenmiş dolayım unsurları, modern dűnyadaki bireyin benlik oluşumunu, űzne konumunu, olayları değerlendirme sınırlarını ve yaşadıklarını anlamlandırma ufkunu paradoksal bir biçimde hem daraltmış hem de genişletmiştir. Daraltmıştır. Zira geleneksel medyada dűnyada olup biten olaylarla ilgili bilgiler kendisine ulaşırken pek çok yorumcunun dolayımından ve çizdiği çerçeveden süzűlerek gider. Genişletmiştir. Kendi sınırlı çevresindeki olup bitenleri aşarak dűnyada olup biten olaylara ilişkin bilgiye ulaşma şansı artmıştır.

3. MATBAA- KAMUOYU-KATILIM

Belki de günűműz kapitalist űretim iliřkilerinin ve bu űretim iliřkilerinin vűcut bulduđu ulus devletlerin ortaya çıkmasını tek bařına deđerlse bile önemli ölçűde belirleyen en önemli teknolojik icat MATBAADIR. Matbaa ile birlikte geçmişte ya hiç var olmayan ya da etkili olmayan bir kavram ortaya çıkmıştır:

KAMUOYU. Kamuoyunun ortaya çıkması aynı zamanda teolojik temelli iktidar biçimlerini de sekülerleştirmiştir.

Hegel'in modern toplumlarda günlük gazetenin geleneksel toplumdaki kutsal kitabın yerini aldığına dikkat çekmesi boşuna değildir. Elbette kutsal kitaplar tamamen ortadan kalkmamıştır, ancak etkisi büyük ölçüde sınırlanmıştır.

Nasıl ki kil tabletlerden papirüse geçişle birlikte Innis'in vurgusuyla düşünce hafiflemiş ve özgürleşmiştir, el yazmasından hızlı çoğaltılabilir kitap, broşür ve gazetelere geçişle birlikte de düşünce özgürleşmiştir. Elbette bu özgürleşme konusunu tek başına matbaaya bağlamak teknolojik indirgemecilik olur. Pek çok faktörün bir araya gelmesiyle reform, Rönesans ve sekülerleşme yaşanmıştır. Bu faktörlerin arasında belki de en öne çıkanı matbaadır. Ancak ben matbaanın kitlesel kullanıma açılmasının da başka koşullar sonucu gerçekleştiğini düşünenlerdenim. Yaklaşık bin yıl önce Çin'de icat edilmiş olmasına rağmen, neden Batıda bin yıl sonra yaygınlaştığı bu sorunun yanıtını veriyor.

SONUÇ

Genellikle bu tür teknolojiler ilk yaygınlaştığında ve bu yaygınlıkla beraber bu teknolojilere mutlak olumlu bir töz atfedildiğinde kuşkuyla yaklaşmak gerektiğini düşünenlerdenim. Matbaanın yarattığı kamuoyunun gerçek, katılımcı ve demokratik bir kamuya dayanmadığı bir süre sonra zaten anlaşıldı. Matbaaya insanların tümüne düşüncelerini kamuoyuyla paylaşabilme fırsatı tanıdığı inancı bir süre sonra Aydınlanmacıları ciddi bir körlük içine sokmuştur. Zaten ortaya çıkan kamusal alanın bir burjuva kamusal alanı olduğu iyice anlaşılınca, matbaa gibi bir teknolojinin modern toplum içinde yaşayan herkese kendini ifade etme şansı vermediği de anlaşıldı. Ki yine matbaa kullanılarak çıkarılan gazeteye atfedilen dördüncü güç misyonunun da çok sınırlı olduğu yıllar içinde iyice anlaşıldı.

Gazetenin ticarileşmesi, ona atfedilen dördüncü güç misyonunun etkisini sınırlamıştır. Zira gazetenin taşıdığı haber-düşünce-yorum gibi sembolik unsurlarla kapitalizmin bir süre sonra ayrılmaz parçası haline gelen reklam iç içe geçmiştir. Bu gelişme bir yandan gazetecilik mesleğine profesyonelleşme fırsatı vermişse de diğer yandan demokratik bir kamuoyu yaratma olanağını sınırlamıştır. Yani aslında matbaa teknolojisi sayesinde yaygınlaşan gazeteler, başlangıçta toplumsal alandaki ilişkileri eşitlikçi yapma fırsatı varken, ticari bir meta haline geldiği anda bu sınırlanmıştır.

Neticede teknolojinin gelişmesi, bir yandan ticari sınırları genişletmek için bir imkân sunarken, bu imkân bir süre sonra toplumdaki eşitsiz ilişkileri meşrulaştıran bir araca dönüşüyor. Bunu günümüz iletişim teknolojileri için de söyleyebiliriz. Özellikle internet teknolojisi için de benzer bir ikilem kurmak mümkün görünüyor. Son olarak James Bridle'in "Yeni Karanlık Çağ" adlı kitabından veri ile ilgili bir alıntı ile dersi noktalamak istiyorum.

"Günümüzde verinin/petrolün çıkarılması, (yazar burada veri ile petrolün doğaya ve dünyaya eşit derecede zarar verdiği varsayımına dayanıyor) rafine edilmesi ve kullanılması toprağı ve havayı zehirliyor. (İnternet dolayımı büyük verinin depolanması soğutma ve saklama için harcanan enerji nedeniyle çok büyük maliyetler içerir hale geldi) toplumsal ilişkilerimizin yeraltı sularına sızıp bu suları zehirliyor. Bize işlemsel düşünceyi dayatarak (işlemsel düşünce tefekküre dayalı değil algoritmik zihniyete ve veriye dayalı yüzer gezer

düşünce) gayrı meşru sınıflandırmanın, köktencilik ve popülizmin toplumda meydana getirdiği derin ayrılmaları keskinleştirip eşitsizliği derinleştiriyor”.

KAYNAKÇA

Bagdikian, B. H. (2004). *The New Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.

Curran, J. and Seaton, J. (2010). *Power without Responsibility: Press, Broadcasting and the Internet in Britain*. Seventh Edition. London and New York: Routledge.

De Botton, A. (2015). *Haberler: Bir Kullanma Kılavuzu*. (Çev.) Z. Baransel. İstanbul: Sel.

Fulford, R. (2017). *Anlatının Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*. 3. Baskı. (Çev.) E. Kardelen. İstanbul: Kolektif.

Schudson, M. (1981). *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books.

Taş, O. (2010). Gazeteciliğin Doğuşu: Eleştirel Bir Tarih Yazımına Doğru. *Mülkiye*, XXXIV(269), 29-66.

Binark, M. (2007a), “Yeni Medya Çalışmaları”, *Yeni Medya Çalışmaları*, (Der.) Mutlu Binark, Ankara: Dipnot Yayınları, 5-20.

Lister, M., J. Dovey, S. Giddens, I. Grant ve K. Kelly (2009), *New Media: A Critical Introduction*, New York: Routledge

Mirzoeff, N. (1999), *An Introduction to Visual Culture*, London: Routledge Pub.

McChesney, Robert W. (2006), *Medyanın Sorunu, 21. Yüzyılda İletişim Politikaları*, (Çev. Çiğdem Çidamlı vd.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık

David Crowley, D., Heyer, P. (2010). *İletişim Tarihi Teknoloji-Kültür-Toplum*, (çev.) Berkay Ersöz, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Saka, E. (2019). Erkan Saka, “Türkiye’de İnternet”, “Yeni Medya Çalışmaları V Türkiye İnternet Tarihi” (Der.) Erkan Saka, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, 4-72.